

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури імені професора
Олега Мішукова

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОЛЬОРЕМ АНГЛІЙСЬКОЮ
ТА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИМИ МОВАМИ У ТЕКСТАХ БІБЛІЇ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав(ла): здобувач (ка) 2 курсу, 202-М
групи
Спеціальності 035.041 Філологія
(германські мови та літератури (переклад
включно) (англійська))
Освітньо-професійної (наукової) програми
«Філологія (германські мови та літератури
(переклад включно)»

Сергеєва Римма Павлівна

Керівник канд.філол.наук, доц. Акішина М. О
Рецензент док.філол.н. Маріна О.С.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАКТУВАННЯ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ	6
1.1.Основоположні принципи біблійної герменевтики.....	6
1.2.Вплив жанрових особливостей Біблії на її відтворення.....	14
1.3.Методологія дослідження відтворення кольором у тексті Біблії.....	25
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ КОЛЬОРІВ У СВЯЩЕННОМУ ПИСАННІ.....	27
2.1.Природа функціонування кольорів у тексті Біблії.....	27
2.2.Відтворення символічного значення білого, блакитного та червоного у Священному Писанні.....	35
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Біблія є найвідомішою та найзатребуванішою книгою у світі, історія написання якої сягає часів до нашої ери. Будучи джерелом християнського віровчення, Священне Писання наділене глибоким сакральним сенсом, що передається у тексті як буквально, так і алегорично.

Відтворення Біблії різними мовами має багатовікову історію та неодноразово ставало предметом наукових розвідок, не втрачаючи, однак, своєї актуальності для лінгвістики. Незгасаючий інтерес до дослідження відтворень Біблії різними мовами обумовлюється, з одного боку, великою кількістю перекладів оригіналу, а з іншого, його глибоким символічним змістом.

Символічне послання, закладене у тексті Біблії, та у кольорах зокрема, вбачається особливо важливим, адже є частиною загального релігійного повчання та повідомлення Господа своїм послідовникам, яке поки що є недостатньо повно розкритим у сучасній біблеїстиці та лінгвістиці.

Проблема відтворення кольорів у Біблії була досліджена такими вченими, як: Б. Зуйдам, К. Кожемякова, М. Нікольский, С. Ал Тавил. Праці зазначених авторів відзначаються високою науковою значущістю, проте, з огляду на актуальність тематики та незгасаючий інтерес до Біблії, виявляється необхідним дослідити відтворення кольорів у текстах Священного Писання детальніше.

Кваліфікаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова «Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у сучасному мультикультурному просторі» (Державна реєстрація № 0117U 003763.)

Актуальність теми дослідження перекладу кольором у текстах Біблії зумовлена з одного боку затребуваністю Священного Писання серед вірян, та з іншого, певною лакунарністю наукових розвідок з символіки й відтворення кольорів у сучасній лінгвістиці та біблеїстиці.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей відтворення кольорів у текстах Біблії англійською та східнослов'янськими мовами.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- 1) описати основоположні підходи до інтерпретації Священного Писання;
- 2) проаналізувати вплив жанрових особливостей Біблії на її відтворення;
- 3) окреслити природу функціонування кольорів у біблійних текстах;
- 4) дослідити відтворення символічного значення білого, блакитного та червоного у Священному Писанні.

Матеріалом дослідження є Старий та Новий Заповіт англійською (Нова американська стандартна Біблія), українською (у перекладі Івана Огієнка) та російською мовами (синодальний переклад).

Зазначена мета й висунуті завдання зумовили використання загальнонаукових та лінгвістичних **методів дослідження**: аналізу та спостереження, що уможливили ретельне сприйняття та вивчення теоретичної літератури з теми та матеріалу дослідження; описового методу, за допомогою якого було здійснено інвентаризацію та інтерпретацію досліджуваних мовних явищ; літературознавчого та аналізу, що уможливив розгляд Священного Писання як цілісного літературного твору та дослідження в ньому символів.

Об'єктом дослідження є кольореми у текстах Біблії.

Предметом наукової роботи постають особливості відтворення кольорів у Священному Писанні.

Наукова новизна полягає в тому, що у роботі була зроблена спроба вперше: здійснити комплексний аналіз кольором у тексті Біблії;

визначити особливості їх відтворення в англійськомовних та східнослов'янських перекладах.

Теоретична значущість роботи виражається у тому, що результати роботи можуть бути використані при виконанні споріднених теоретичних філологічних, мистецтвознавчих та біблеїстичних наукових розвідок.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що основні положення кваліфікаційного проєкту можуть бути застосовані у курсі «Вступу до перекладознавства» (у розділі історія перекладу).

Положення та основні результати дослідження апробовано на науково-практичній конференції: «Актуальні проблеми перекладознавства та навчання перекладу» Харків 15-16 квітня 2021 року.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів з висновками, основних висновків, списку використаних джерел з 41 позицій, в тому числі 16 джерел англійською мовою. В якості емпіричного матеріалу використано тексти, англійською, українською та російською мовами. Загальна кількість емпіричного матеріалу складає 3600 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

ТРАКТУВАННЯ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

1.1. Основоположні принципи біблійної герменевтики

Дослідження відтворення кольором, які є значною частиною символічного повідомлення, що несе Священне Писання безпосередньо стосується біблійної герменевтики. Біблійна герменевтика – галузь церковної біблеїстики, що вивчає принципи та методи тлумачення тексту Священного, Писання Старого Заповіту (далі – СЗ) і Нового Заповіту (далі – НЗ) і історичний процес формування його богословських підстав. Біблійна герменевтика (далі – БГ) іноді сприймається як методична основа екзегези. Судження про єдність перекладу та інтерпретації підкріплюється твердженням І. Ревзіна та В. Розенцвейга, за якими слід виокремлювати два шляхи перетворення вихідного тексту в текст перекладу: «власне переклад», за якого здійснюється прямий перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, і «інтерпретацію», за якої фахівець спершу осягає, яка реальність виступає за одиницю вихідної мови, а потім відтворює цю реальність засобами мови перекладу [18, с.46]. Учені наголошували на тому, що в практичній діяльності переклад та інтерпретація не існують відокремлено, а тісно переплітаються один з одним.

Основоположними методами трактування Біблії прийнято вважати релігійний, історико-філософський та символічний. Християнська традиція тлумачення Біблії заснована на ряді фундаментальних герменевтичних принципів. По-перше, це визнання богодуховенності Священного Письма, тобто його нормативного авторитету, обумовленого тим, що воно написано священними авторами під впливом Святого Духа [17, с.140]. Це означає, що «священні автори писали по безпосередньому спонуканню і повчанню Святого Духа, а отже були не

тільки убережені Їм від помилок, а й отримували одкровення істини Божої, без насильства над їх природними здібностями ... при повному збереженні всіх їх сил та їх діяльному прояві (в образі розуміння і уявлення речей, в складанні плану творів, у виборі слів і виразів і т. п.)» [10].

За православною традицією богонатхненний характер Священного Писання обумовлює необхідність особливого побожного ставлення до біблійного тексту при його тлумаченні та визнання того, що конкретні літературні форми (слова і вирази, жанри і стилі) використовуються священними письменниками для вираження Божественних істин, що часто унеможлиблює проведення чіткої межі між Богом явленою істиною і відображенням її людиною [21]. Згідно зі служителями церкви, важливим моментом є розуміння того, що Бог, який надихнув людей на складання Писання, не диктував слова Священного Писання. Біблійний автор писав під проводом Святого Духа, виходячи зі свого історичного, культурного і мовного контексту. Діяльність Святого Духа спільно з авторами Писання і його пізнішими церковними тлумачами полягає в тому, щоб виявити повноту істини, що міститься в біблійному слові, зробити її доступною. З цим положенням пов'язана й інша передумова БГ, яка утверджує гармонійну єдність віри і розуму в процесі інтерпретації Священного Писання. Відхилення від цього принципу при тлумаченні Священного Писання може призвести або до раціоналізму, тобто спроби пояснити незрозумілі для природного інтелекту біблійні оповіді, особливо чудеса, законами природи, або, навпаки, до радикального містицизму – спроби алегорично тлумачити Писання без урахування даних філології, історії тощо.

З точки зору християнства, Писання характеризується досконалою єдністю. Обидва Заповіти становлять єдине свідectво Божественного Логосу, Предвічне Слово, яке прийшло в світ, щоб здійснити порятунок людей. Обидві частини Біблії утворюють єдине ціле: обидва НЗ та СЗ

мають одну мету, є Словом Божим до людини. У християнстві старозаповітна історія розуміється як підготовчий період для прийняття людством Божественного Месії – Спасителя [17, с. 157-160]. Відношення між двома Заповітами – це відношення між обітницею та звершенням: дійові особи та події НЗ мають своїми прообразами дійові особи і події ВЗ, що знаходять справжній сенс в тих, кого вони прообразують [16, с.10].

Основоположним принципом християнської БГ є переконання в необхідності тлумачення Священного Писання у єдності зі Священним Переданням. Окрім християнського, перш за все православного і католицького вчення про Одкровення, де Священне Писання і Священне Передання розглядаються як ті, що існують в єдності, головний принцип тлумачення Біблії знаходить підтвердження і в положенні про «герменевтичне коло», відповідно до якого, сенс цілого розуміється послуговуючись змістом одиничного, а одиничне – змістом цілого [19, с. 38]. Будь-який фрагмент Писання можна зрозуміти лише розглядаючи його в більш широкому контексті. У той час як його межі не завжди визначаються найближчим оточенням фрагмента (перікоп, глава або ціла книга). Досить часто контексту всього Писання може бути недостатньо для тлумачення, тоді необхідно звернутися до церковного Передання. За такого підходу (часто в літературі його називають гармонійною або аналогічною екзегезою) ідеї окремих біблійних авторів розглядаються у світлі цілого, із залученням при необхідності паралельних місць Священного Писання [17, с. 160]. Вчення Священного Писання, у свою чергу, тлумачиться у єдності з усним церковним Переданням, традицією його тлумачення отцями й вчителями Церкви.

З цією позицією також пов'язане твердження, що саме Церква як найприйнятніше місце для тлумачення, проповіді та богослужбового прославлення Слова Божого та Святий Дух є істинними тлумачами

Божественного Одкровення, що міститься в Священному Писанні й Священному Переданні. За словами протоієрея Георгія Флоровського, «Церква є істинним і першим тлумачем Одкровення. Воно охороняється і підкріплюється письмовими документами; охороняється, але не вичерпується. Людські слова не більше ніж знаки. Свідectво Духа відроджується в написаних словах. Ми не маємо на увазі одиничну просвіту Святим Духом окремих людей, але постійне сприяння Святого Духа Церкві, яка є «стовпом і утвердженням істини» [30, с. 25-26].

Тлумачення Біблії, досягається не поодиноким зусиллям автора, а спільною творчістю (синергією) екзегета з Богом. Як пише А. Говард Маршал, «повідомлене Богом може бути розкрито тільки Богом; екзегет осягає сенс лише тією мірою, яку дає йому Господь, так що створення Письма є, власне, даром Трійці» [5, с.110].

Богонатхненний характер Священного Писання, а також те, що словам притаманний прямий і переносний сенс, є причиною того, що необхідним елементом православної БГ окрім історико-філологічного тлумачення є і символічне [5, с.115].

Отже, біблійна герменевтика займається вивченням принципів та методів тлумачення текстів Священного Писання. Загальноприйнятими методами трактування Біблії є релігійний, історико-філософський та символічний. Основоположним герменевтичним принципом християнської традиції є визнання богодуховності Священного Писання, що зумовлює побожне ставлення до біблійних текстів, а також визнання того, що літературні форми слугують для вираження Божественних істин.

Історико-філологічне тлумачення має на меті повне встановлення буквального сенсу тексту Священного Писання із залученням даних біблійної філології, досліджень історії стародавнього світу, біблійної археології та інших богословських дисциплін для відновлення історичного, культурного, політичного та релігійного контекстів подій.

Необхідною передумовою аналізу змісту біблійного тексту є встановлення точного варіанта фрагмента тексту, що піддається аналізу [19, с.64-70]. У якості текстологічних довідників можуть бути використані: для старозаповітних книг критичні видання єврейської Біблії, що враховують варіанти, запропоновані Кумранськими текстами, Септуагінтою та Вульгатою; для грецьких текстів НЗ - критичні видання Нестле-Аланда і Об'єднаних біблійних організацій, що враховують варіанти церковного візантійського типу тексту і святоотцівські цитати.

Встановлення буквального сенсу біблійного тексту вимагає розгляду можливого спектра значень авторської лексики, виразів і синтаксичних конструкцій. При цьому залучаються доступні знання про біблійну мову, якою перекладений текст (єврейська, арамейська, грецька.) у її історичному стані в епоху, до якої належить досліджуваний текст. Важливу роль для з'ясування точного значення окремих слів відіграє дослідження їх етимології [19, с. 47-53]. Однак з огляду на те, що слово в мові може отримувати значення, які іноді кардинально відрізняються від встановлених етимологічним аналізом, сьогодні ефективність цього аналізу піддається критиці [24, с. 91].

Семантичний аналіз також використовується для уточнення значення слова. За цього методу дослідження весь фрагмент в його більш широкому контексті розглядається як смислова одиниця [24, с. 84). Саме на цьому етапі може з'ясуватися, що для деяких літературних жанрів (притчі, візії і ін.) буквальний сенс не є основним, у порівнянні з символічним, який стає зрозумілим тільки з більш загального контексту.

Додаткові підстави для тлумачення біблійного тексту з'являються в процесі встановлення його жанрової приналежності, що дозволяє визначити його місце в історії літератури стародавнього світу. Критерії визначення жанрової приналежності біблійних текстів довгий час залишалися предметом дискусій вчених біблеїстів. Г. Гункель, основоположник методу аналізу літературних жанрів у західній

біблеїстиці, визначав літературний жанр як «форму і манеру письмового викладу, яка характерна для всіх людей даної історичної епохи і місцевості і має певний зміст» [19, с.120]. Він підкреслював також важливість врахування тієї соціальної ситуації, в якій написаний текст. Згідно з дослідником вона визначає форму літературного фрагмента і впливає на його зміст. Сьогодні вчені біблеїсти все частіше сходяться на думці, що в біблійній літературі не існувало жанрів, що визначалися чіткими критеріями [4, с. 67, 69-71].

Для з'ясування історичної ситуації, в якій була написана священна книга, залучаються доступні історичні та археологічні джерела, що відносяться до епохи, сучасної біблійному авторові. Крім цього встановлюються відношення фрагмента, що піддається аналізу, до біблійної книги в цілому з урахуванням відомостей про автора, час і місце її написання, адресата та про основних названих у книзі історичних особистостях, з урахуванням тих подій, що стали причиною написання книги.

Викладена схема історико-філологічного методу передбачає використання в якості допоміжного інструментарію результатів досліджень таких дисциплін, як біблійна текстологія, біблійна археологія, філологія, літературознавство та ін.

Метод символічного тлумачення Біблії передбачає виявлення переносного сенсу тексту Священного Писання, що відноситься до сфери духовного. Символ є чуттєвим предметом, який не тільки служить для позначення надчуттєвих (духовних) відносин, але в якому також проявляється дія духовної реальності [5].

Символічний сенс може вбачається священним автором як основний, у разі використання образних порівнянь і поетичних оборотів метафор, гіпербол у тексті [17, с. 257-258]. Символічне значення також є провідним у таємничих пророчих видіннях і символічних діях [17, с. 702]. Так, прикладом символізму у Священному Писанні є -

антропоморфізми і антропофатізми – приписування Богу людських властивостей для позначення Його дій «правиця Господня» – [9, Псалми 118:16], «рамено Господнє» – [9, Ісая 53:1], – «Господь жалкував» [9, 1-Царств 15:35].

Символічне значення як основне також притаманне жанру притч у НЗ, а саме оповідань, які наводяться з метою самостійного усвідомлення слухачем переносного духовного сенсу розповіді. Характерна особливість притчі полягає в тому, що в ній зазвичай прихована якась важлива ланка, відновлення якої якраз представляє ту «загадку для розуму», котру треба віднайти слухачеві. До особливостей притч також відносять те, що самим оповідачем жорстко задається напрямок для тлумачення переносного сенсу. Виділяють два види символічного тлумачення біблійних текстів: типологічне та алегоричне.

За типологічного тлумачення символічне значення СЗ може бути виведене з тексту в силу особливостей співвідношення Священної історії СЗ і НЗ. Праобразний сенс СЗ полягає в тому, що зображені в ньому особи, предмети або події окрім власне буквального сенсу також розглядаються як передвісники майбутніх осіб, предметів і подій. В основі такого тлумачення є ідея про те, що Бог вів Свій народ Ізраїлю за планом порятунку до певної мети - порятунку в Ісусі Христі. Тому дійові особи і події цієї історії не тільки мають історичне значення, а й виконують пророчу, прообразну функцію. «Тільки в світлі Христа Старий Заповіт можна зрозуміти правильно. Його «таємниці», якими б ясними вони не здавалися, відкриваються насправді тільки з приходом Того, Хто мав прийти. Істинний провісний сенс пророцтв стає очевидним тільки ретроспективно, після того, як вони дійсно виконані» [30, с. 31].

Уже НЗ тлумачить ВЗ типологічно. Для вираження поняття «(про) образ» поряд зі словом *τύπος* вживаються і ін. : «*παραβολή*», «*ὁπόδειγμα*»

і перш за все «*ἀντίτυπον*», також: «*ἀλληγορία*» – іносказання; «*σκιά*» – тінь [17, с.180].

Типологічне трактування стало характерним для екзегези святих отців, які встановили ряд прообразних зв'язків між певними особами та реаліями СЗ і НЗ, що стали в православній традиції загальноприйнятими. Так, Адам, Ісаак, Яків, Мойсей, Аарон розуміються отцями Церкви як прообрази Ісуса; субота - прообраз Царства Божого, свято Кущів - символ Воскресіння Христа [5]. Тлумачення іудейського свята Пасхи як прообразу Євхаристії, переходу через Червоне море як образу майбутньої спокути, вознесення рук Мойсея під час битви з амалекітянами як прообразу Христа в православній Церкві досі вважаються є загальноприйнятим [17, с.76].

Одна й та ж сама подія у СЗ може типологічно тлумачитися по різному у випадку, коли у якості типосів (архетипів) обираються різні аспекти певної події. Так, перехід через Червоне море, розглядається апостолом Павлом як прообраз звільнення від рабства гріха [3, с.174-175], у той час як у Богородичному догматику 5-го гласу тлумачать подію з точки зору надприродного Божественного впливу на води моря, яке розімкнулось, щоб пропустити ізраїльтян. Це й же епізод трактується і як прообраз приснодівства Пресвятої Богородиці, яка залишилась Дівою і після народження Богонемовля [17, с.83].

У науковій літературі типологічне трактування неодноразово критикувалося як таке, що не може розглядатися як екзегетичний метод у повному розумінні, та визначалося як герменевтична позиція розгляду Біблії з точки зору певного богослов'я історії. Прихильники такого розуміння типології, визнаючи істотним її вклад у тлумачення задуму Бога в історії та зв'язку двох Заповітів, все ж обмежують її лише тими старозаповітними текстами, які вже в НЗ були трактовані типологічно. При цьому наголошується на необхідності використання у рамках цього

підходу історичних, археологічних, лінгвістичних, текстологічних методів [19, с.63].

Інший символічний тип тлумачення Священного Писання - алегоричне тлумачення (від «*ἀλληγορέω*» – говорити інакше, пояснювати переносне значення) – характеризується тим, що алегоричний сенс Священного Писання пояснюється тлумачем довільно [5, с. 133]. Розвиток цього підходу в християнському тлумаченні Писання пов'язаний з Александрійською богословською школою, і перш за все з діяльністю таких її представників, як Климент Александрійський і Ориген. Довільність алегоричного методу, однак, відносна, оскільки з його допомогою церковні автори намагалися проілюструвати прикладами старозаповітної історії ті архетипи і загальні закони духовного життя, які вважали за потрібне [5, с.141].

Таким чином, історико-філологічне тлумачення передбачає встановлення буквального сенсу біблійних текстів із залученням історичного, культурного та політичного контексту подій. Зазначений підхід зумовлює дослідження мови перекладу вихідного тексту, значень авторської лексики, етимології слів та виразів. Метод символічного трактування поділяється на два види: типологічне і алегоричне та зосереджується на виявленні переносного значення біблійних текстів. Як було виявлено, для адекватного відтворення Священного Писання виявляться необхідним визначити як буквальне так і символічне значення текстів, що вимагає залучення як власне філологічних розвідок, так і дослідження культурного та історичного контексту.

1.2. Вплив жанрових особливостей Біблії на її відтворення

Однією з передових тенденцій розвитку біблеїстики в наш час є рух богослов'я в сторону розвитку літературознавчого підходу до вивчення біблійних текстів. Необхідність літературознавчого аналізу

обумовлена прагненням богословів та літературознавців, що досліджують біблійні тексти з літературної точки зору точніше інтерпретувати Священне Писання. Священик-біблієст М.Ж. Лагранж пише: «історія і критика проникають усюди, де діє розум. Ніхто не може відмовити історії в праві увійти і в область релігії. Більш того: в цю область історія повинна проникнути в першу чергу, бо Бог відкрив людям християнську релігію саме через історію» [16, с.4]. Знання середовища, в якій з'явилася Біблія, абсолютно необхідно для її правильного відтворення

Передача інформації від людини до людини (як і процес мислення особистості) є наративним та відбувається за певними лінгвістичним законам, піддається літературному аналізу. Біблія унікальна за своїм складом, який об'єднує тексти абсолютно різних стильових та жанрових відгалужень. У випадку зосередження на вишукуванні в Писанні лише богословських формул і законів, розуміння тексту Біблії зведеться до дуже вузького шляху, що найімовірніше заведе в глухий кут. Біблійний текст занадто широкий для такого роду сприйняття. Розглядаючи Біблію як літературний твір, необхідно оцінити багатогранність тієї чи тієї книги або уривка, не зводячи дослідження лише до надання абстрактного або описового визначення будь-якого поняття, що піддається аналізу. «У цьому випадку ми маємо право розраховувати на більш широке охоплення смислових значень тексту, а отже, на краще розуміння того, що хотів донести до читача автор» [16, с.5]. Оскільки Біблія містить як документальне, так і художнє оповідання, досліднику необхідно враховувати, що документальне оповідання ставить за мету максимально точно і об'єктивно представити читачеві дані і факти, в той час як художній текст апелює до уяви, а автор, у свою чергу, намагається детально відтворити подію в усій повноті сприйняття, щоб читач міг пережити, те, що змальовується як частину власного досвіду.

Необхідним убачається розглянути питання літературного вираження духовної реальності. Виховані на традиціях західної цивілізації, що є спадкоємицею греко-римського світу, та ґрунтуючись на платформі класичної європейської системи освіти, європейці традиційно мислять в рамках системи грецької філософії та римського правового устрою. Термінологія нашого культурного середовища тяжіє до оперування абстрактними поняттями, через це незрозумілим видається те, що про складні, важкі для осмислення поняття Писання говорить не філософською науковою мовою, а мовою образів, поетичною мовою. Звертаючись до теми використання тих чи тих стилів, релевантною є наступна цитата визначного мислителя Блеза Паскаля: «літературне вираження є тільки засобом для того, щоб викликати у розумі певну ідею, - в нашому контексті ідею Божества, які б не були Його атрибути і характер Його дій. Бог Авраама, Ісаака та Якова, зсилаючись на Б. Паскаля, не є філософською абстракцією [16, с.5]. Він – Бог живий, зовсім інший по відношенню до створеної ним природи й людини, з якими він вступає в особисті відносини, втручаючись в хід історії. За С. Полікіним у тексті Священного Писання не використовується спеціальна термінологія з двох причин: « тому що це було неможливим, і тому що в цьому не було ніякої необхідності ... Неможливим, так як у ізраїльтян не було заснованого на міркуванні поняття духовної субстанції, у них не було відповідної термінології.» Залишався метод інтуїції, і Старий Заповіт, як хороший педагог, не послуговувався незнайомою для слухачів мовою, але за допомогою образів і конкретних фактів привів людство до правильного уявлення про Бога. Пізніше мислителі висловили його в абстрактних термінах [16, с.6].

У вживанні абстрактних термінів не було ніякої користі. Ці терміни є зрозумілими лише для тих, хто до них звик, але не справляють враження на нерозвинену свідомість. Тому релігійні ідеї,

викладені в Старому Заповіті, повинні були пристосовуватися до маси грубого, неосвіченого народу, століттями в ньому вкорінюватися, щоб потім завоювати народні маси усього світу. Проста, народна мова давала кращі результати, ніж вчена термінологія. Не слід забувати, що коли ці два способи вираження: примітивний, в якому головну роль грає фантазія, і філософський, що усуває її, наскільки це можливо, зачіпають тему божественної реальності, вони знаходяться на одній і тій же площині – площині аналогії » [16, с.5]. Люди не підозрюють того, «як часто в нашій свідомості виникають і діють образи. Ці образи формують і спрямовують хід наших міркувань. Людина – творіння, якому властиво осягати і формувати дійсність за допомогою образів, метафор, аналогій» [5]. Біблія несе людям послання про Бога і про людину–послання, в великій мірі звернене до моральної сторони і внутрішнього світу особистості. Священне Писання спрямоване не тільки до нашого «*ratio*», але і до образного мислення, естетичних почуттів, переживань, до почуття причетності, оскільки мета книги – відобразити реальність у всій її повноті [5]. А завдання читача – зрозуміти, чого хотів досягти автор і відгукнутися дією, переживанням на вищезгадане послання. Звертаючись до Біблії як до літературного твору, ми не просто засвоюємо інформацію, але починаємо краще розуміти самих себе і навколишній світ. У цьому полягає найважливіше значення літературного підходу до вивчення біблійних текстів.

Для правильного відтворення літературного твору важливе не тільки розуміння того, про що говориться в тексті, але як сенс виражається. Літературі притаманна наявність авторського задуму, головної ідеї, що зв'язує всі частини сюжету і інші елементи літературних форм, які є складовими частинами жанрів. Дослідник Нового Заповіту Девід Ауни визначає літературні жанри як «групу текстів, у яких є чітке і повторюване поєднання літературних особливостей, включаючи форму (в тому числі композицію і стиль),

зміст і призначення»[16, с.10]. Однак це цілком загальноприйняте визначення за С. Полікіним потребує уточнення – «жанр це не сам твір, а звід установок, принципів, за яким він створюється. Зазвичай жанри виникають всередині літературного роду (класичне уявлення про роди літератури пропонує розподіл на три головні родові форми: лірика, епос, драма, що зосереджують увагу на особистості, або на навколишньому світові, або на відносинах між ними)» [16, с.6]. Дослідники Священного Писання виокремлюють в його корпусі кілька десятків жанрів. Наприклад бібліологічний словник Олександра Меня налічує 31 жанр. До них відносяться: агада (повчальний коментар до Писання), апокаліпсис, апологія (обґрунтований доводами захист віри), аретологія (сказання про подвиги праведника, що прославляє силу Божу), байка, біографія, благословення і прокляття, богослужбовий статут, галах (вислови і склепіння статутів, що фіксують релігійно правові звичаї в іудаїзмі), генеалогія, героїчний епос, гімн (молитовний спів), діяння (оповідання про життя праведників), доксологія (прославлення Бога, іноді - молитви), євангеліє, заповіт (як формула священного союзу, так і повчання завершуючого свій земний шлях), загадка, закон, літопис, логія (вислів Господа), макарізм (перелік тих, кому дароване блаженство), мидраш (сказання або повчання, що є тлумаченням священного тексту), міф, пісня, лист, прислів'я, притча (парабола), пророцтво, сказання, указ тощо [16, с.7].

Віднесення твору до того чи того жанру не входить в рамки нашого дослідження через велику кількість жанрів і відсутність універсального принципу визначення різниці між ними, оскільки жанри визначаються широким колом ознак. Завданням дослідника на рівні визначення жанрової приналежності тексту є звірення мовних ознак досліджуваного тексту з існуючою класифікацією жанрів, що вимагає певних знань в галузі літературознавства та літературного аналізу та водночас глибокої обізнаності в релігійній літературі. Досліджуючи

біблійні тексти, ми можемо визначити героїчне оповідання (яке переважає серед біблійної прози) за сюжетом, що описує подвиги головної дійової особи – не просто протагоніста, але саме героя, який є носієм загальних соціальних і моральних норм, що захоплює читача своїми якостями і вчинками. Життя героя, події що відбуваються з ним знаходяться в центрі сюжетної лінії і при інтерпретації тексту логічно спиратися саме на них. Герой зображується за певними принципами і виділяється за допомогою декількох критеріїв (риси, рольові моделі, вчинки, мотиви, ставлення до інших діючих осіб і подій). Він описується як типовий представник людства і репрезентує певний ідеал. Передача автором дійсності відбувається через зображення людського досвіду і цим відрізняється від абстракції, уможливлуючи, за допомогою співпереживання досвідові героя, засвоєння сенсу закладеного в розповіді. Героїчне оповідання відображає уявлення автора про реальність, що його оточує, цінності, суспільство, людину, божественне, релігію, саме життя [16, с.11].

Окрім оповідних жанрів, що переважно описують явища і події, у Священному Писанні існують поетичні жанри, які здебільшого передають переживання і думки автора за допомогою образів і символів та використовують сильні мовні засоби впливу на сприйняття читача. Переважна частина Біблії написана поетичною мовою. Хоча до поетичних книг відносять лише Псалтир, Пісню Пісень, Притчі і Плач Єремії, а також частково Книгу Іова Проповідника, Ісайї, і Йосипа і деякі інші пророчі книги, фактично для адекватного сприйняття будь-якої книги Біблії необхідно мати навички аналізу поетичного тексту, оскільки образна мова притаманна всьому корпусу Священного Писання [17, с.202]. Для сприйняття поетичного тексту необхідне застосування образного мислення, уяви. Ці образи слугують передачі загального через часткове.

Систематичне використання образних засобів характерне для давньосхідної літератури, схильної до передачі істини у вишуканій формі, де часто для залучення читацької уваги використовується загадка або натяк. Поширеними тропами у біблійній поезії є: порівняння та метафора; алюзія; апострофа (стилістична фігура звернення автора до відсутньої особи, як до присутньої; до неживого предмету, як до живого; або до померлого, як до живого [16, с.8]. Створює особливу емоційну напругу; уособлення (один із найуживаніших видів тропів у Біблії); гіпербола; метонімія [16, с.10]. Парадокс – стилістичний прийом, що часто зустрічається в Євангеліях, представляє собою протиріччя, розбираючи яке читач повинен дійти істини.

Слід також зазначити один з найважливіших принципів побудови художнього тексту, що досить часто зустрічається в Біблії – принцип паралелізму [16, с.9]. Він полягає в передачі однієї і тієї ж думки (або схожих думок) за допомогою різних словесних конструкцій. В Біблії ми знаходимо: синонімічний паралелізм, при якому схожі думки в схожих формах передаються синтаксичними конструкціями, що йдуть послідовно [3, Матвія 5:29-31]; антитетичний паралелізм, що будується на антонімічному контрасті синтаксичних конструкцій, що йдуть послідовно [9, Пс.36:10]; підсилюючий паралелізм, коли подальша синтаксична конструкція частково повторює і доповнює попередню, слугуючи розкриттю сенсу і посиленню емоційного впливу [9, Пс.134:0]; синтетичний паралелізм, при якому друга конструкція розвиває думку першої, не повторюючи її [9, Пс. 131:9]. При цьому треба враховувати, що паралелізм – не жорстка літературна форма [16, с.9]. «Без сумніву, паралельні рядки повторюють один одного, проте майже незмінно щось додається; саме поєднання доповнення і повторів визначає особливості паралелізму як художньої форми. Надзвичайно тісний внутрішній взаємозв'язок між старим і новим – характерна риса єврейської поезики. З одного боку, модель і форма є стійкими, але в той же час і форма і

модель докорінно змінюються» [16, с.12]. Паралелізм використовується біблійними авторами не тільки заради краси, але і як мнемонічний прийом для кращого сприйняття і запам'ятовування, для звернення особливої уваги читача і посилення впливу переданої думки на уяву.

У той час як в Біблії наявно багато різноманітних поетичних форм – наприклад, ліро-епічна поема (Книга Іова), поетична сатира (пророчі книги), поетичні вислови (частини Нагірної проповіді) – превалює серед них все ж лірична поезія, що відрізняється певною стислістю і лаконічністю. Ліричний твір будується як тема і варіації (зазвичай це тричастинна структура: вступ, розвиток, розв'язка), він є особистісним і суб'єктивним, медитативним і емоційним, і передає рефлексію автора стосовно певної події або явища [16, с.9]. Сюди можна віднести псалми, пісні зі старозаповітних книг і окремі частини висловів Ісуса.

Очевидним є те, що існують певні традиції й правила, що регламентують використання тих чи тих прийомів та художніх засобів. Так для жанру богослужбового статуту ніяк не підійде парадокс, а для апології – гіпербола. Крім того, не всі жанри літератури Стародавнього Сходу є можливим зустріти на сторінках Священного Писання (в ньому відсутні магічні заклинання) [5,с.114]. Таким чином, уважно досліджуючи літературні форми та жанрові особливості біблійних книг, визначаючи жанрову приналежність і стильове забарвлення за допомогою засобів літературного аналізу, ми можемо з більшим ступенем точності інтерпретувати та відтворювати значення досліджуваних текстів.

Принцип осмисленості, що пронизує біблійні книги за допомогою мистецтва священнописців завдяки зображуваним явищам і подіям, діянням героїв, прямим одкровенням і роздумам самих авторів, наводить нас на найважливіші питання про буття: якою є реальність? що правильно, а що ні? що є добром, а що злом? що має справжню цінність і якою є градація цінностей? Однак письменник не просто приховує сенс

у своєму творі, але за допомогою стильових та жанрових засобів вказує читачеві шлях до інтерпретації. Першими кроками на цьому шляху має бути визначення того, що зображено автором (головна тема) і як інтерпретатор повинен сприймати зображуване. В цьому випадку жанрові особливості біблійних книг можуть цікавити інтерпретатора лише як засіб передачі думки письменника. Фахівця має цікавити не форма, а зміст, оскільки слід врахувати, «що кожен літературний жанр є явищем історичним, що жанри поступово набувають і накопичують свої ознако-необхідні і достатні умови своєї ідентичності, потім «живуть», розділяючи долю всього живого, тобто зазнають змін; іноді «вмирають», йдуть з живого літературного процесу, іноді повертаються до життя, зазвичай в перетвореному вигляді» [16, с.10].

Важливим буде зазначити, що буквальне розуміння написаних священнописцями текстів є неможливим, адже письменники тих часів не оперували тими ж літературними засобами, що їх сучасники та жанри розумілися не з точки зору теорії літератури і складених класифікацій, а з точки зору традиції того часу і культових або соціальних канонів. «У словах і писаннях древніх східних письменників часто буквальний сенс не виявляється з такою очевидністю, як у письменників нашого часу; те, що вони хотіли сказати своїми словами, не може бути визначено одними лиш законами граматики або філології або тільки контекстом. Обов'язково потрібно, щоб перекладач повернувся своєю думкою до тих віддалених століть Сходу, щоб, користуючись засобами історії, археології, етнології та інших наук, розпізнати і дізнатися, якими літературними жанрами мали інтенцію скористатися і якими дійсно скористалися автори того древнього часу. Східні автори, дійсно, не завжди користувалися для вираження того, що було у них на думці, тими формами і способами, якими письменники користуються тепер, натомість вживаючи ті, які були прийняті людьми їх часу та їх країни. Фахівець не може визначити апріорі, які вони були; він може зробити це

тільки шляхом уважного вивчення древніх літератур Сходу». Зрозуміло, що для інтерпретації та відтворення стародавніх текстів знадобиться не тільки поглиблений історичний та історико-літературний аналіз, а й уточнення визначення жанру. Спираючись на зміст текстів, С. Полікін визначає літературний жанр як «відношення між формою висловлювання (виразним засобом) і зображуваною дійсністю» [16, с.11].

Сучасний читач часто випускає з уваги, що автор, що ділиться одкровенням про об'єктивну реальність, передає її не цілком, не в усьому її різноманітті і складності, а в спрощеному вигляді. І відповідно до відомим йому критеріям пізнання реальності намагається донести до читача лише те, що за його авторською думку тому потрібно засвоїти. Таким чином автор створює зображувану дійсність, яку потім наділяє формою, необхідною для залучення читацької уваги, щоб викликати в його свідомості той же образ реальності, що намагається передати автор. Згадане нами відношення між реальністю і формою її зображення (тобто жанром) не виводиться автором довільно, інакше твір було б неможливо точно інтерпретувати, а знаходиться в залежності від традицій, в яких творить автор, і завдяки яким ми можемо розуміти, що перед нами – істина, брехня або виразний засіб [16, с.13].

Наприклад, жанр Євангелія далекий від хронологічно й історично вивіреного звіту про події, це не збірка проповідей і притч. Євангеліє ближче до розповіді, але це і не розповідь в її звичній для нас формі з чіткою сюжетною лінією. Євангеліє – фрагментарне оповідання і підходить до його трактуванні треба з точки зору інтерпретації розповідних жанрів. Євангеліє створює враження досить строкатого життя, що захоплює безперестанною зміною подій і персонажів, об'єднаних присутністю головної дійової особи – Христа, який теж не описується історично детально, а художньо, вибірково. [5, с.117] Починати аналіз твору такого жанру слід з того, як зображується

головний герой, як описаний загальний фон, швидкість розвитку і послідовність подій в житті героя, які конфлікти є ключовими для розвитку сюжету, які зав'язка, кульмінація і розв'язка дії. Розглядаючи біблійний текст як художній твір, ми повинні зайнятися аналізом системи образів, символів і стилів, характерних для конкретного автора. При загальній схожості і описі одних і тих же подій кожен євангеліст описує їх зі своєї особистої точки зору. Збірник євангелій в цьому сенсі подібний біноклярному зору, коли кожне око начебто дивиться на одне і те ж, але трохи під іншим кутом, разом роблячи картину об'ємною, повною. Якщо ж ми будемо підходити до тексту Євангелій лише як до звіту очевидців про події, які відбувалися, спробуємо встановити чітку хронологію або зведемо все значення до проповідей Ісуса, то текст виявиться для нас повним суперечностей і може призвести до вчитування в ньому смислів, яких там немає [16, с.14].

Отже, від читача потребується вірна ідентифікація жанру твору і активне використання уяви заради відтворення тієї реальності, яку описує автор з метою залучення до переживання описуваних подій, співпереживання героям і пошуку морального уроку. Для досягнення цього впливу автор користується доступними для нього художніми засобами, до яких відносять: хід сюжету і смислові акценти; поділ на епізоди; повтори або навмисні умовчання; опис обстановки; думки, діалоги і вчинки персонажів; введення дрібних деталей; різні види конфліктів (фізичний, духовний, моральний) та їх рішення; релігійні переживання; випробування головного героя; драматизація подій або навпаки іронічне ставлення до них; гумор; резонерські вислови; причинно-наслідкові зв'язки; літературні архетипи; авторська позиція стосовно певних дій, героїв і життєвих цінностей і т.д.

Аналізуючи використання автором цих засобів, ми відновлюємо авторський задум, стаємо носіями основних ідей, переданих нам автором. Чим старанніше читач відстежує і тлумачить використання

автором художніх засобів, тим повніше відображається в читацькій уяві картина світу, створеного автором, тим точнішими є інтерпретація та відтворення твору. Так, наприклад, приступаючи до читання біблійних текстів з урахуванням відстеження описаних прийомів, можливим є помітити, що основним резонером в біблійних оповідях є сам Бог. Стає зрозумілим, що для правильної інтерпретації дуже важливим є звернення уваги на внутрішні зміни, що відбуваються в дійових особах і на їх причини, на тон, яким ведеться розповідь, на дії закону відплати, оскільки все це впливає на сприйняття і переживання тексту читачем. І врешті-решт, Писання не тільки показує нам Бога як головного протагоніста, а й описує Його властивості і відносини зі світом і особистостями, заявляючи право на вираження єдиної і абсолютної істини.

Отже, сьогодні набирає сили підхід до інтерпретації та відтворення Біблії, що має у своїй основі розгляд Священного Писання як єдиного літературного твору. Як було виявлено, однією із найважливіших умов адекватного відтворення біблійних текстів є правильне розуміння культурних особливостей середовища і часу, в яких творили біблійні автори, що в свою чергу уможлиблюється літературним аналізом тексту, який враховує жанрові особливості та інші засоби та форми художньої передачі зображуваної автором реальності

1.3. Методологія дослідження відтворення кольором у тексті Біблії

Необхідною умовою якісної наукової розвідки є володіння методологічною базою та її інструментарієм. Методи досліджень, використані у нашій роботі, зумовлені метою й завданнями дослідження та відзначаються міждисциплінарним підходом до аналізу природи

функціювання, інтерпретації та відтворення кольором у тексті Біблії в англійській та східнослов'янських мовах.

У ході нашої кваліфікаційної роботи було використано загальнонаукові методи дослідження:

- Спостереження, що уможливило ретельне сприйняття як матеріалу дослідження, так і теоретичної літератури з теми;
- Аналіз та синтез, що дозволив ознайомитися з конкретними частинами Біблії, їх якостями та функціями; а також розглянути Священне Писання як єдине ціле;
- Описовий метод, за допомогою якого було здійснено інвентаризацію та інтерпретацію досліджуваних мовних явищ, а саме кольором, які були розглянуті у практичному розділі нашого дослідження;
- Метод порівняння, який уможливив зіставлення кольором з коштовними каменями, що їх відтворювали в найперших перекладах Священного Писання. За допомогою порівняльного методу також виявилось можливим зіставити кольореми англійською, українською та російською мовами;
- Індукція;
- Дедукція.

До власне лінгвістичних методів дослідження, які було використано у роботі, можна віднести наступні:

- Історико-культурний метод, який дозволив дослідити відтворення кольором шляхом встановлення зв'язку з культурними та історичними явищами епохи написання Біблії;
- Літературознавчий аналіз, за допомогою якого тексти Біблії були розглянуті як літературний твір, з урахуванням часу його створення, наявних жанрів та мовних виразних засобів;

- Контекстуальний аналіз, що складається з контекстуалізації (реконструкції текстового змісту Біблії, контекстів його породження з заглибленням у культуру відповідного часу) та інтерпретації (встановлення авторського задуму та стратегій впливу на читача).

Отже, у нашій кваліфікаційній роботі ми послуговувалися такими методами дослідження: спостереження, аналізу і синтезу, опису, порівняння, індукції, дедукції, історико-культурного методу, літературознавчого та контекстуального аналізу.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ КОЛЬОРІВ У СВЯЩЕННОМУ ПИСАННІ

2.1. Природа функціонування кольорів у біблійних текстах

Перш ніж розглядати символічне значення кольорів, виявляється необхідним дослідити природу їх номінації у Священному Писанні. У сучасних мовах назви кольорів є чітко встановленими, проте у період створення Біблії кольори того чи того предмету зачасту передавалися за допомогою коштовних каменів відповідних відтінків [41, с.69]. На позначення «синього», «жовтого» та «червоного» в Біблії давньоєврейською мовою зазначалися назви коштовних каменів, які пізніше було перекладені давньогрецькою мовою як: «сапфір», «топаз» і «яшма» [23, с.117].

Значущість дорогоцінних каменів у біблійні часи була пов'язана не лише з їх кольором, а й з їх вартістю. Так, наприклад, агат зазначається у Другій книзі Мойсеевій як другий камінь у третьому ряду нагрудника Первосвященика. Зазвичай агат не має одного конкретного кольору, натомість він може включати червоний, помаранчевий або темно-жовтий, а також відтінки синього кольору. Лексема на позначення агата в давньоєврейській мові виражає ідею полум'я, або предмет, що може утворювати «язики полум'я» [23, с.118]. Зазначений дорогоцінний камінь, як форма халцедону (дрібнозернистого різновиду кварцу) може поєднувати різні кольори, що переливаються на сонці, через заломлення потоків світла. Вони можуть варіюватися від білого до тьмяно-жовтого, червоного, коричневого, помаранчевого, синього, чорного та сірого. В агаті представлені усі первинні кольори, а це означає, що цей камінь може набувати взагалі усіх кольорів.

Значення, що несе дорогоцінне каміння у Священному Писанні, недостатньо висвітлене у лінгвістиці. Джон Гейдж у своїй роботі «Колір

та його значення: мистецтво, наука та символізм», наприклад, посилається лише на «Лапідарій» Альберта Великого 13 століття [31, с. 289], нівелюючи класичні джерела. Однак лапідарій як дидактичний жанр поезії, що описує магичні або просто незвичайні властивості простих, напівдорогоцінних і дорогоцінних каменів, а також приписує їм символічні значення, має набагато довшу історію [40]. Цей жанр літератури посідав значне місце в епоху античності, а також слугував контекстом для біблійної символіки.

Один із перших трактатів, присвячених дорогоцінним камінням був написаний Теофрастом. Його робота «Про камені» стала джерелом усіх подальших праць із зазначеної теми до епохи Відродження. Так, трактат «Природнича історія» Гая Плінія Секунда, більш відомого як Пліній Старший, стала продовженням праці грецького мислителя зі значними доповненнями. Теофраст був уродженцем Лесбоса, учнем Платона і спадкоємцем Арістотеля в ліцеї після вигнання останнього з Афін [40]. Теофраст зазначає [26, с. 46], що деякі каміння є досить рідкісними і невеликими, наприклад, смарагд, яшма (яспис), сердолик і сапфір. Філософ також вказує, що їх використовували в якості печатки, для закріплення угод. Однак, деякі каміння, за мислителем, мали специфічну силу. Так, смарагд, вважався корисним для зору, через властивість відбивати свій колір у воді [26 с. 50]. Він також диференціює чоловічий і жіночий сердолик, зазначаючи, що чоловічий камінь є темнішим. Агат учений вважає особливо гарним каменем, який походить з річки Ахат у Сицилії, а також вказує його високу вартість у той час [26, с. 51-52].

Як стало відомо у ході дослідження: «у християнських лапідаріях, написаних в епоху середньовіччя, зазначаються прикраси в Книзі Пророка Єзекіїла дванадцять коштовних камінь на нагруднику Мойсея, символізуючих дванадцять колін Ізраїля; а також дванадцять каменів, що репрезентували священний Єрусалим» [20, с.130]. Зазначені камені

відображають контраст з грішним Вавилоном, що у свою чергу також був оздоблений самоцвітами. [23, с. 117]

Список наведений далі, що був складений Плінієм Старшим, перелічує самоцвіти та кольори, закріплені за ними. Звернення до праць філософа пояснюється тим, що не всі сучасні денотати коштовних каменів збігаються зі своїми античними відповідниками. Варто зазначити, що Пліній Старший жив за часів Нового Заповіту та був сучасником апостолів, тож його праці варті особливої уваги. Частину «Природничої історії» філософ присвячує взаємозв'язку кольорів та коштовних каменів за тих часів:

«Агат – декілька кольорів;

Бурштин – жовтий / помаранчевий;

Аметист – фіолетово-пурпурний;

Аквамарин – світло-синій / зелений;

Сердолик – помаранчевий / червоний;

Халцедон – молочно-сірий в поєднанні з синім, жовтим або коричневим;

Хризопраз – золотисто-зелений;

Кристал – безбарвний прозорий;

Кораловий камінь – відтінки червоного;

Діамант – білий прозорий;

Смарагд – зелений;

Циркон – фіолетово-синій;

Яшма – зазвичай червоний, також жовтий, коричневий і зелений;

Онікс – як правило, чорний/білий;

Перлина – біла;

Перидот / Біблійний хризоліт – жовто-зелений;

Рубін – червоний;

Сапфір – напівпрозорий синій;

Сардонікс – білі, червоні та чорні смуги;

Топаз – декілька, включаючи жовтий, червоний або синій;

Бірюза – тьмяно-синій до синьо-зеленого» [41, с. 71]

Отець Церкви Епіфаній Кіпрський описує каміння на наперстку Первосвященика таким чином [36, с. 474-476]:

«1) Перший камінь сардій (сердолик) також відомий як вавілонський. Він виду як би вогняного і кольору крові;

2) Камінь топаз більш червоний, ніж анфракс (рубін). Знаходиться він в Топазі, місті в Індії;

3) Камінь смарагд. Він називається також і прасіном (зеленим). Він зеленувато-жовтий з виду і має декілька різновидів;

4) Камінь анфракс (рубін). Він з вигляду кольору багряного. Родовищем його служить Карфаген, що в Лівії;

5) Камінь сапфір пурпурного кольору з вигляду, подібний равлику, що дає пурпурову фарбу, тобто чорному пурпуру;

6) Камінь яспис. Він на вигляд схожий на смарагд; знаходять його при гирлах річки Фермодонт. Подібно до смарагду він зеленуватий, але темніше його;

7) Камінь гіацинт. Про родовище його ми не маємо свідчень. Схожий на шерсть, підфарбовану в пурпуровий колір;

8) Камінь агат. Він дивовижного, темнуватого кольору з вигляду, ззовні округлість має білу, на зразок мармуру або слонової кістки;

9) Камінь аметист. Цей камінь у своїй округлості має яскраво-полум'яний колір. Та ж сама округлість до середини стає біліше, випромінює темно-синій колір;

10) Камінь хризоліт. Він має золотий відлив;

11) Камінь берил, синюватого кольору, як море, або як більш слабкого кольору гіацинт;

12) Камінь онікій (онікс). Цей камінь має зовсім жовтий колір [40].

Таким чином святий Епіфаній пояснює назви дванадцяти дорогоцінних каменів.

Поява кольорів у Біблії тісно пов'язана із появою світла. Найпершими словами, що їх промовив Господь в Святому писанні були: «Хай станеться світло» [3, Буття 1:3]. Саме після створення світла, усі подальші перетворення мали місце: *«А для вас, хто Ймення Могого боїться, зійде Сонце Правди та лікування в проміннях Його, і ви вийдете та поскакаєте, мов ті ситі телята!»*. Ототожнення Бога зі світлом можна спостерігати у текстах Старого та Нового Заповітів. Темрява, на противагу, пов'язана із відсутністю Господа, грішним світом, що піддався смертним гріхам та силі сатани. Тема контрасту світла й темряви яскраво висвітлена у пророцтвах святих. Так, Малахія асоціює світло з діяннями Бога: *«А для вас, хто Ймення Могого боїться, зійде Сонце Правди та лікування в променях Його, і ви вийдете та поскакаєте, мов ті ситі телята»* [3, Малахії 4:2]. Пророк Ісаї сповіщає про прихід месії як про світло, що проривається крізь темряву: *«Народ, який в темряві ходить, Світло велике побачить, і над тими, хто сидить у краю тіні смерті, Світло засяє над ними!»*. Тема протиставлення також представлена у Євангелії від Матвія, від Луки: *«просвітити тих, що у темряві й тіні смертній сидять, спрямувати ноги наші на шлях миру»* [3, Лк. 1:76], від Івана: *«І знову Ісус промовляв до них, кажучи: Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя»* [3, від Івана 8:12]. Боже світло уможливило створення світлу серед темряви. Так само і послідовники Бога є посередниками світла. Грішні янголи, у свою чергу, не несуть світла.

У світі та раю, що створить Господь не буде темряви: *«Не буде там ночі, й не потрібно буде ні світильника, ні сонячного світла, бо Господь Бог дасть світло слугам Своїм, і царюватимуть вони вічно!»* [3, Од. ап. Іоанна 1:5]. Лише в цьому повному спектрі світла, творіння стають видимими у всій своїй барвистості. Це підтверджується найдавнішим у людській історії символом світла – веселкою. У Святому Писанні згадуються лише троє людей, які бачили веселку. Після

Великого потопу Бог створив веселку як знак вірності та обіцянку, що людство більше не буде страждати від подібного лиха [9, Буття 9:13]. І у Старому і у Новому Заповіті Господь є тісно пов'язаним з цим кольоровим явищем природи. У видінні Господньої слави Єзекіїль побачив веселку над престолом Божим [9, Єзекіїль 1:27-28]. Свідком того ж явища став і Іван Богослов [3, Од. 4:3]. Пізніше Іван також побачив веселку навколо голови янгола, що приніс остаточний план Господа. Згідно з останнім, повинно бути створене нове небо та земля, де буде панувати світло та праведність, а смерть та хвороби зникнуть [3, Од.10:1].

Кольори виражають красу божих творінь, вони корелюються з постаттю Господа та його вічною любов'ю до людей. Веселка створює палітру кольорів над престолом Божим, що одаряє світлом землю. Отже, можна зробити висновок про значення кольорів у Священному Писанні, а саме про їх ототожнення з діяннями Бога як творця та захисника світу: *«Ми в Ньому живемо, ми в Ньому рухаємося, ми в Ньому існуємо, бо ми Його діти»* [3, Діяння 17:28].

Світло є однією з основних категорій християнського вчення. Так, уже на перших сторінках Біблії є згадка про світло. Так само в Старому Заповіті ми маємо безліч згадок про незвичайне, тобто неземне світло, найбільш яскравим прикладом якого є сліпуче світіння пророка Мойсея на горі Хорив (на Синайському півострові). Новий Заповіт розширює і конкретизує вчення про світло вже в християнській традиції. Христос в нагірній проповіді вказує на те, що його учні є світлом світу, а точніше *«ви світло світу»* [1, від Матвія 5:13-16], де стає зрозумілим, що засновник християнського вчення не просто образно порівнює своїх учнів зі світлом, а образно ототожнює їх «зі світлом світу». Очевидно, що дане твердження свідчить про те, що світлоносність є однією з якостей послідовників Христа: *«І не запалюють світильника, щоб поставити його під посудину ...»* [1, від Матвія 5:15]. Згідно з уривком

«отак світло ваше нехай світить перед людьми», духовним обов'язком кожного християнина є світити.

Сам Ісус Христос у своєму земному житті являвся учням, апостолам Петру, Івану та Якову у світлі, а точніше, як джерело світла на горі Фавор під час свого Преображення: «... *переобразився: обличчя Його як світло*» [1, від Матвія 17:2]. Під час Преображення Ісус явив людям свою божественну суть, показавши свою духовну зовнішність, яка, як впливає з євангельського тексту, складається зі світла. Згодом Фаворські події з життя Ісуса Христа стали основою східнохристиянського вчення про духовне світло, яке отримало назву фаворського світла, а саме вчення отримало назву ісихазм, що означає в перекладі – набуття за допомогою розумної молитви дару духовного бачення фаворського світла – це вищий ступінь духовного діяння і духовного дару згори для православного ченця [12, с.96]. «У XIV-XV століттях ісихазький вплив знаходив глибоке вираження у духовному і культурному житті. Йому приписують розквіт руського чернецтва» [25, с. 190].

Одне із найсакральніших місць Біблії – Євангелія від Івана вказує на початок буття у безпосередньому зв'язку зі світлом: «*На початку було Слово ... У ньому було життя, і життя було Світлом людей. А Світло у темряві світить і темрява не обгорнула його*» [1, Від Івана 1:1-5]. В такому випадку життєздатність слова, яке в християнській традиції є Богом: предвічним Логосом – Богом Слова, визначається світлом. Ми робимо висновок про те, що саме божественне поняття світла розглядається як вмістилище життя і саме життя стає «світлом людей». Таким чином, за допомогою Бога, як світла, людина знаходить життя в Бозі, тобто в світлі, і таке життя не може огорнути тьма, у свою чергу вказуючи на чіткий духовний поділ на світло і темряву.

У наступних текстах Євангелія від Івана світло вказується з великої літери, з чого ми можемо зробити висновок про те, що світло

стає власною назвою, іменем Бога. Для огляду світла був посланий Іван Хреститель: *«Він не був Світло, але був посланий, щоб свідчити про Світло. Світлом правдивим був Той, який просвічує кожен людину, що приходить на світ»* [1, від Івана 1: 7]. Очевидно, що істинним Світлом, про яке повинен свідчити Іван і є Бог, який просвіщає людей. Таким чином, відновлюється давнє поняття людини освіченої, тобто освіченої світлом духовної істини. Плодом, отриманим від цієї просвіти, є духовний світ, який знаходить особистість, наповнюючись цим Світлом. Світло, за біблійним текстом, є початком світу – *«В світі був, і світ через Нього повстав ...»* [1, від Івана 1:10]. Таким чином, вищенаведені біблійні згадки про світло вказують на те, що воно є одним з імен і якостей Бога; початком творіння (причому з якісною оцінкою Богом свого творіння); божественною сутністю і метою життя християнина; можливістю для людини бути освіченою, а також засобом для отримання світу духовного.

Чорний, на противагу, означає відсутність кольорів та світла як такого. У Старому Заповіті чорнота шкіри вбачається наслідком покарання або несприятливих умов [9, Йов 30:30], тоді як чорне волосся не має негативної конотації [3, Від Матвія 5:36]. Темрява, однак, зазвичай виражає загибель і покарання Бога [3, Дії Апостолів 2:20].

В якості підтвердження зазначеного положення можуть слугувати слова Ісуса в Євангеліє від Матвія: *«Кажу ж вам, що багато прийдуть зі сходу й заходу і возляжуть з Авраамом, Ісааком і Яковом у Царстві Небесному; сини Царства вигнані будуть у пільму непроглядну: там буде плач і скрегіт зубів»* [3, Від Матвія 8:11].

Темрява може виражатися не лише чорним, а й іншими комбінаціями кольорів. Так, в Одкровенні святого Івана Богослова (Апокаліпсис), де зображуються чотири коні Апокаліпсису, які приносять суд Божий на землю, білий кінь символізує праведного царя з короною, який в результаті отримає всемогутність. Далі йде червоний

кінь, який виступає за кровопролиття та розв'язання війн на Землі. Третій кінь чорний і вказує на похмуру силу Божого осуду, але дослідники також відзначають що цей кінь має конотацію смерті від голоду. Останній кінь блідий й уособлює смерть, яка веде у пекло яке поглинає своїх жертв.

У Святому Писанні темрява також позначає стан, коли розум людини засліплений та не дослухається до волі Божої. *«І сказав їм Ісус: Короткий ще час світло з вами. Ходіть, поки маєте світло, щоб вас темрява не обгорнула. А хто в темряві ходить, не знає, куди він іде»* [3, Від Івана 12:35]. Темрява – це стан, який Ісус прийшов розвіяти: *«Я, Світло, на світ прийшов, щоб кожен, хто вірує в Мене, у темряві не зоставався»* [3, Від Івана 12:46]. Мету апостольського проповідування можна визначити так: *«Відкрий їм очі і допоможи зрозуміти істину, поверни їх від темряви до світла, від влади сатани до Бога, щоб відпустилися гріхи їхні, і щоб вони дістали місце серед тих, хто освячений вірою в Мене»* [3, Дії Апостолів 26:18].

Отже, у ході нашої наукової розвідки було встановлено, що дорогоцінні камені, що були відомими за тих часів, в давньоєврейській версії Біблії репрезентували кольори. Як засвідчило дослідження, з метою адекватного перекладу кольором та їх символічного значення, «важливим є встановлення співвіднесеності того чи того кольору з каменем, що його представляв, що в свою чергу можна зробити за допомогою опрацювання античних та середньовічних лапідаріїв, а також релевантних праць сучасників апостолів» [20, с.131].

Було визначено, що поява спектру кольорів й закладеного в них значення знаходиться у прямій залежності від світла, що їх породило. Світло є одним із провідних символів у текстах Біблії, будучи першим діянням Господа, воно ототожнюється з ним, а також з вірою та освіченістю загалом. Темрява, у свою чергу, як відсутність світла, а отже й кольорів як таких, символізує грішний світ до приходу у нього Месії.

2.2. Відтворення символічного значення білого, блакитного та червоного у Священному Писанні

Наразі вважаємо доцільним висвітлити питання символічного значення окремих кольорів та особливостей їх відтворення. Доцільно буде зазначити, що для аналізу кольором необхідним було дослідити давньоєврейську та давньогрецьку версії Біблії, що уможливилася опрацюванням наукового доробку компетентних у цій сфері вчених, а саме доктора філософських наук Б. Зуйдама та сходознавця Інституту східних культур та античності Російського державного гуманітарного університету А. Солафа та ін.

Першим кольором для аналізу є «білий». У той час як чорний загальноприйнято розцінюється як відсутність кольорів як таких, білий, на противагу, є поєднанням усіх кольорів, їх сумою. Науковим підтвердженням зазначеної думки є веселка – явище, коли через вологі атмосферні умови заломлюються сонячні промені і всі кольори спектру стають видимими для людського ока. Звичайно, спектр кольорів ще не був виявлений та науково-обґрунтований за біблійних часів. Не зважаючи на це, розгляд білого як суми всіх кольорів найбільше узгоджується з біблійним зв'язком білого та святістю Бога, Творця усього. Уберто Дечембріо у своєму малюнку присвяченому білому кольору «*De candore*» розглядає білий як найголовніший колір. Каталогізуючи відтінки білого, він підкреслив важливість зазначеного кольору в давній історії та Священному Писанні і його значення при Творенні світу. У той же час, учений вважає білий колір символом світла розуму та інтелектуальної свободи [32, с. 253].

Білий колір є уособленням світла, у результаті чого, він часто використовується як символ святості, чистоти, невинності та праведності [3, від Матвія 17:12]. Як наслідок близьких зустрічей Мойсея з Богом обличчя останнього почало випромінювати світло,

мається на увазі сяючий білий колір [9, Вих. 34:29-34]. Подібне явище відбулося в житті Ісуса на горі Преображення: «*was transfigured before them: and his face did shine as the sun, and his raiment was **white** as the light*» [33, Matt 17:2]; «де Ісус «перед ними переобразився: обличчя Його, як те сонце, засяло, а одяга Його стала **біла**, як світло» [3, Від Матвія 17:2]; «и преобразился пред ними: и просияло лице Его, как солнце, одежды же Его сделались **белыми**, как свет [2, От Матфея 17:2]».

У Новому Заповіті святість і праведність вірян розглядаються як наслідок жертви Ісуса. З цієї причини червоний також представляється посередником чистоти, як такий, що веде до білого: «*And one of the elders answered, saying unto me, What are these which are arrayed in white robes? and whence came they? And I said unto him, Sir, thou knowest. And he said to me, These are they which came out of great tribulation, and have washed their robes, and made them **white in the blood of the Lamb***» [34, Rev 7:13-14]; «I, почавши говорити, один зі старців запитав мене: хто ці, одягнені у білий одяг, і звідки прийшли? Я сказав йому: ти знаєш, господарю. І він сказав мені: це ті, які прийшли від великої скорботи; вони омили одяг свій і вибілили одяг свій кров'ю Агнця»; [3, Од. 7:13-14]; «И, начав речь, один из старцев спросил меня: сии облеченные в белые одежды кто, и откуда пришли? Я сказал ему: ты знаешь, господин. И он сказал мне: это те, которые пришли от великой скорби; они омыли одежды свои и убелили одежды свои Кровию Агнца» [2, Од. 7:13-14];

Можна висновувати, що у всіх наведених перекладах використовувалися еквіваленти кольорема «білий», що може свідчити про інваріантність значення даної лексеми в Біблії давньоєврейською мовою.

Аналізуючи символічне значення блакитного кольору, слід зазначити, що він використовується у тексті п'ятдесят разів, проте лише у Старому Заповіті [41, с.23]. Відтворення зазначеного кольору, має довгу історію. У цьому контексті слід розрізняти блакитний, синій, та

інші відтінки зазначених кольорів. При перекладі Біблії короля Якова, єврейське слово «*текет*» (תִּקְטָן), відтворили словом на позначення сапфіра, який дійсно є блакитним [23, с.116]. Сучасні переклади припускають, що дана лексема насправді означала темно-сині мушлі, які використовувалася для фарбування матеріалів [37, с.124], і в цьому випадку колір є фіолетовим, а не блакитним. Варто зазначити, що більшість перекладів притримуються еквівалента– блакитний. Доцільним еквівалентом для «*текет*» є сапфір, оскільки у Септуагінті вживався саме сапфір, наприклад у книзі пророка Єзекіїля 1:26 *ὡς ὄρασις λίθου σαπφείρου ὁμοίωμα* – «*поява каменю сапфіру*». Біблія Вульгата також дотримувалася зазначеного варіанту – «*quasi aspektusus lapidis sapphyri imilitude*» [41,с.24].

Блакитний переважно асоціюється з небом та місцем знаходження Бога. Цей колір відіграє значну роль у Священному Писанні в уривку, де Господь відкриває себе Мойсею та страшим Ізраїлевим, вручаючи їм Закон та Заповіді: «*і вони споглядали на Ізраїлевого Бога, а під ногами Його ніби зроблене з сапфірової плити, і немов саме небо, щодо ясности*» [9, Вих. 24:10]. Блакитний неодноразово зустрічається в контексті поклоніння та служіння Богові [9, Вих.28:6] (також прикладами можуть слугувати Вих.28:8, 13, 31, числа 15:38 – 40). Слід зазначити, що існують винятки божественного трактування блакитного кольору. Прикладом виключень такого роду є опис язичницького палацу, де також застосовувався блакитний колір, якому у цьому випадку притаманне інше значення. Варто зауважити, що не виключено, що і в язичницьких культурах блакитний колір був пов'язаний зі світом богів: «*Where were white, green, and blue, hangings, fastened with cords of fine linen and purple to silver rings and pillars of marble: the beds were of gold and silver, upon a pavement of red, and blue, and white, and black, marble*» [34, Esther 1:6]; «*Біла, зелена та блакитна тканина, тримана віссонівими та пурпуровими шнурами, висіла на срібних стовпцях та*

мармурових колонах. Золоті та срібні ложка стояли на підлозі з плиток з зеленого, білого, жовтого й чорного мармуру.» [3, Естер 1:6]; «Белые, бумажные и **яхонтового** цвета шерстяные ткани, прикрепленные виссонными и пурпуровыми шнурами, висели на серебряных кольцах и мраморных столбах» [2, Есфирь 1:6]; «Этот внутренний сад был отделан белыми и **синими** льняными драпировками, которые прикреплялись шнурами из белого льна и пурпурной ткани, [висящих] на серебряных кольцах и мраморных столбах. Там были ложка, сделанные из золота и серебра. Эти ложка были установлены на полу, выложенном мозаикой из порфира, мрамора, перламутра и других дорогих камней» [22, Есфирь 1:6].

У Септуагінті мовилося про три камені на початку зазначеного фрагменту, сапфіру, що використовується на позначення блакитного, серед них не було [41, с.76]. Натомість у Новому стандартному американському виправленому перекладі Біблії вже використовується кольорема «*violet*», що більш адекватно відповідає описові язичницького палацу: «*There were hangings of fine white and **violet** linen held by cords of fine purple linen on silver rings and marble columns, and couches of gold and silver on a mosaic pavement of porphyry, marble, mother-of-pearl and precious stones*» [34, Esther 1:6].

Іншим прикладом, того, що блакитний не завжди має конотацію божественності є уривок 23: 6 із книги пророка Єзекіїля, де одяг язичницьких перелюбників був перекладений як блакитного кольору. Очевидним є те, що прелюбодіяння – один із гріхів – не може асоціюватися з божественною силою. У Біблії короля Якова та у новій міжнародній версії перекладу Біблії цей фрагмент перекладено як: «*clothed in **blue**, governors and commanders, all of them handsome young men, and mounted horsemen*» [39, Ezekiel 23:6]; – «воїни, одягнуті в блакитне», не зважаючи на те, що у давньогрецькому перекладі лексема «сапфір» була відсутня. В українському перекладі І. Огієнка також

використовується лексема «блакитний»: «що їхнє убрання **блакить**, намісники та заступники вони, усі вони юнаки вродливі, вершники, що гарцюють на коня» [3, Єзекіїль 23:6].

Натомість у грецькій версії було застосовано дієслово, що походить від лексеми «гіацинт», яка у класичні часи використовувалася на позначення або синього кольору, або синювато-червоного. Епіфаній класифікував цей колір як відтінок червоного. Обидва відтінки не мали конотацій блакитного сапфіру. У Септуагінті зазначений уривок було відтворено як «одягнені у «гіацинтовий» колір» – *ἐνδεδυκότας ὑακίνθινα* [41, с.18]. Гіацинт використовувався для того, щоб продемонструвати, що духовне перелюбство мало місце у провідних родинах Ассирії. Визначення гіацинту як відтінку червоного, грішного, а не божественно-блакитного, підтверджується наступним віршем: «І дала вона свою розпусту їм, що всі вони добірні Ашшурові сини, і всіма́, яких кохала, і всіма́ своїми божка́ми була вона занечищена » [9, Єзекіїль 23]. В уривку пояснено, що відбувся акт прелюбодіяння з членами головних родин Ассирії. В американському виправленому виданні Біблії зазначені відтінки кольорів були диференційовані, а сам фрагмент було перекладено наступним чином: «*warriors clothed in **purple**, governors and commanders, all of them desirable young men, horsemen riding on horses*»[33, Ezekiel 23:6]. «воїни, одягнені в пурпурне», а не блакитне. Натомість у російському синодальному перекладі замість власне кольореми було використано назву коштовного каменю «яхонту» відповідного блакитно-червоного кольору, що найближче відповідає тексту Септуагінти: «к одевавшимся в ткани **яхонтового** цвета, к областеначальникам и градоправителям, ко всем красивым юношам, всадникам, ездящим на конях»[2, Иезекииль 23:6].

Проаналізувавши надані уривки, можна зробити висновок що Священне Писання відзначається тісним зв'язком сенсу з кольором, а також коштовного каменю з кольором, який він передавав. В залежності

від того, який камінь був використаний у більш ранніх версіях Біблії перекладачі добирають еквіваленти: «*блакитний*», «*blue*», «*purple*», або ж назву каменю, максимально наближаючись до оригіналу. Неадекватно застосований відтінок кольору унеможливило повноцінну передачу символічного змісту Священного Писання («*блакитний – небесний /яхонтовий– небесний, занапащений гріхом*»)

Значення червоного кольору вже розглядалося в уривку 23:6, де одяг перелюбників був кольору «гіацинту», який згідно з Епіфанієм був синювато-червоним. Різноманітні відтінки червоного кольору широко використовувалися у Священному писанні й уособлювали декілька значень: одягу вищої знаті та гріха або жертви. Так, багряний колір зустрічається при описі мотузки, яку блудниця Рахав мала прив'язати до свого вікна: «*Behold, when we come into the land, you shall bind this scarlet cord in the window through which you let us down;*» [36, Josh 2:18]; «*Вот, когда мы придем в эту землю, ты привяжи **червленую** веревку к окну, чрез которое ты нас спустила*» [2, Иисус Навин 2:18]; «*Оце, як ми будемо входити до Краю, то ти прив'яжеш шнурка з цієї нитки **червені** в вікні, що ти ним нас спустила*» [3, Ісус Навин 2:18]. Також зазначений колір використовувався в уривку, де римські солдати, знущаючись на Ісусом, як королем євреїв, одягали на нього багряне одіяння, що зазвичай носили лише правителі [3, Матвія 27:28]. Застосування багряного у цьому значенні також проявляється у фрагменті з Єремії, де люди вбралися у багряне, щоб справити враження, проте безуспішно: «*А ти, поруйнована, дочко Сіону, що будеш робити? Хоч ти зодягаєш себе в **кармазин**, хоч прикрашаєшся золотою оздобою, хоч очі свої підмальовуєш фарбою, та надаремно прикрашаєшся: обридли тобою коханці твої, на життя твоє важать вони!*» [3, Єремія 4:30]; «*А ты, опустошенная, что станешь делать? Хотя ты одеваешься в **пурпур**, хотя украшаешь себя золотыми нарядами, обрисовываешь глаза твои красками, но напрасно украшаешь себя: презрели тебя любовники, они*

*ищут души твоей» [2, Иеремия 4:30]; «And you, desolate one, what will you do? Although you dress in **scarlet**, Although you adorn yourself with jewelry of gold, Although you enlarge your eyes with makeup, In vain you make yourself beautiful. Your ^[a]lovers despise you; They seek your life» [34, Jeremiah 4:30].*

Як правило, багряний та червоний використовувалися у Старому Заповіті як знак ритуальної жертви або розплати за гріхи [7, с. 84-88]. Це твердження також стосується Нового Заповіту, де багряний майже виключно асоціюється з гріхом [1, До євреїв 9:19]. У випадку, коли зазначений колір використовується на позначення одягу, він символізує життя в гріху [3, с. Од.17:4].

Один і той самий колір може описуватися по різному в залежності від особи, яка веде запис. Наприклад одягу, у яку вбрали Ісуса називається багряною у посланні від Матвія [3, Матвія 27], а у посланні від Іоана використовується пурпурний колір. Слід зазначити, що кожній людині притаманна особлива перцепція кольорів, яка може залежати від різних умов. «Один і той самий об'єкт може сприйматися людьми абсолютно по різному, проте кожна людина по своєму матиме рацію» [38, с.133]. Повертаючись до кольору одягання Ісуса, то вірогідніше за все, воно поєднувало у собі два близьких відтінки. Різниця виникла через те, що кожен євангеліст виділив для себе один колір.

Отже червоний колір та його відтінки символізували гріх або жертву та відтворювалися у перекладах української та російською мовами наступними лексемами: «*червеный*», «*червленьый*», «*пурпурный*», «*кармазиновый*»(кармазин– яскраво-червоне сукно), в англійських же версіях наданого уривку використовується кольорема: «*scarlet*»

Також неможливо оминати розгляд стилістичного прийому повторення синонімічних слів із включенням кольорем з метою посилення емоційного ефекту, який є характерним для івриту. Не зважаючи на те, що Одкровення Святого Івана Богослова написані

древнє-грецькою мовою, їм притаманні характерні стилістичні засоби івриту, а саме емфаза з використанням слів з однаковим денотативним значенням [41, с.75]. У цьому контексті буде доцільно зазначити, що сам Іван Богослов був євреєм. В якості прикладу можна навести фрагмент, у якому зла жінка описується так: «*clothed in purple and scarlet*» [34, Rev. 17:4]; «а жінка була одягнена в багряне і пурпурне» [3, Од. 17:4]. Грішне місто, у якому вона жила змальовувалося наступним чином: «*clothed in fine linen, purple and scarlet*» [34, Rev.18:16]; «Горе, горе, місто велике, зодягнене в пурпур і багрянець» [3, Од. 18:16].

Окрім зазначених відтінків червоного у тексті Священного писання зустрічається вогняно-червоний колір, який символізує війну та спустошення: «*And another, a red horse, went out; and to him who sat on it, it was granted to take peace from the earth, and that people would kill one another; and a large sword was given to him*» [34, Rev.6:4]; «І вийшов кінь другий, — червоноогняний. А тому, хто на ньому сидів, було дано взяти мир із землі та щоб убивали один одного. І меч великий був даний йому» [3, Од.6:4]; «И вышел другой конь, рыжий; и сидящему на нем дано взять мир с земли, и чтобы убивали друг друга; и дан ему большой меч» [2, Од.6:4]; «И вышел тогда другой конь, красный, как огонь. И всаднику было дано разрешение лишить землю мира и вынудить людей убивать друг друга. И дали ему большой меч» [22, Од.6:4]. У Септуагінті ця колорема використовувалася як еквівалент давньоєврейського слова «*adom*» [41, с.81]. Як ми бачимо кольорема у наведених уривках різняться: в англійському та російському синодальному перекладі втрачено правильний відтінок червоного, що неодмінно тягне за собою втрату символічного змісту. Зазначений відтінок червоного також застосовувався на позначення крові та кровопролиття у 4 Книзі царств: «*Then they got up early in the morning, and the sun shone on the water, and the Moabites saw the water opposite them as red as blood.*» [34, 2 Kings 3:22] «Зранку встали вони рано, і коли сонце засяло над водою,

*моавитянам здаля здалася ця вода **червоною, як кров***» [3, 2 Царів 3:22];
*«Поутру встали они рано, и когда солнце воссияло над водою, Моавитянам издали показалась эта вода **красною, как кровь***» [2, 4 Царств 3:22].

Не зважаючи на те, що сучасна західна школа символізму кольорів наділяє кольори не такими ж значеннями, як у Святому Писанні, спільна тенденція трактування кольорів все ж прослідковується. «Будь-який колір може мати два символічні значення: піднесене та приземлене» [40, с. 317]. Тож ми можемо зробити висновок, що червоний колір у Біблії використовується як символ влади та з іншого боку, як знак страждань, крові та гріха.

Релігійні символи, у тому числі символи кольорів, свідчать про спадкоємність історії, оскільки передають своє значення крізь віки, роблячи послання Господа ближчим до людей, яскравішим, зрозумілішим. «Вони вражають людей своєю драматичністю, роблять дії Бога більш реальними, певною мірою сприяють актуалізації його заповідей у майбутньому» [27, с. 38].

Отже, у рамках нашого дослідження ми зосередилися на тлумаченні та відтворенні трьох кольорів: білого, блакитного та червоного. Зазначені кольори мають конкретне значення, що підтверджується їх трактуванням у біблійному контексті, а саме білий символізував святість та світло, блакитний позначав владу Господа, червоний використовувався на позначення з одного боку влади, та з іншого страждань та гріха. У той час як символічне значення кольору може залежати від контексту, для кожного кольору існує базовий набір значень, які є незмінними. З метою адекватного перекладу кольором фахівцю необхідно ретельно дослідити більш ранні переклади Біблії, опрацювати найперші лапідарії та точно встановити зв'язок між коштовним каменем та кольором, який з ним асоціювався за часів

створення Священного Писання. Невірно дібраний відтінок кольору неминуче спричиняє викривлення символічного змісту тексту.

ВИСНОВКИ

У процесі нашого дослідження було виявлено, що біблійна герменевтика займається вивченням принципів та методів тлумачення текстів Священного Писання. Загальноприйнятими методами трактування Біблії є релігійний, історико-філософський та символічний. Основоположним герменевтичним принципом християнської традиції є визнання богодуховності Священного Писання, що зумовлює побожне ставлення до біблійних текстів, а також визнання того, що літературні форми слугують для вираження Божественних істин. Зазначений підхід також передбачає трактування Біблії у єдності зі Священним Переданням.

Історико-філологічне тлумачення передбачає встановлення буквального сенсу біблійних текстів із залученням історичного, культурного та політичного контексту подій. Зазначений підхід зумовлює дослідження мови перекладу вихідного тексту, значень авторської лексики, етимології слів та виразів. Метод символічного трактування поділяється на два види: типологічне і алегоричне та зосереджується на виявленні переносного значення Священного Писання. Як було виявлено, символічний текст може виступати головним у певних жанрах Біблії: притча, видіння. За результатами дослідження було визначено, що для адекватної інтерпретації та відтворення Священного Писання виявляться необхідним дослідити як буквально так і символічне значення текстів, що вимагає залучення як власне філологічних розвідок, так і дослідження культурного та історичного контексту.

Як було виявлено у дослідженні, біблійні тексти представлені багатим різноманіттям оповідних і поетичних жанрів, кожен з яких характеризується образною мовою, що описує ті чи ті аспекти істини. Часто для залучення читацької уваги використовується загадка або

натяк. Біблійним текстам притаманна велика кількість метафор, гіпербол, парадоксів, паралелізмів, що покликані розворушити читацьку уяву і відтворити змальовувану автором реальність, яка несе в собі Божу істину, моральний урок. Кінцевою метою послання є не розвага або інформування читача, а вплив на нього. Однією із найважливіших умов адекватного відтворення біблійних текстів є правильне розуміння культурних особливостей середовища і часу, в яких творили біблійні автори, врахування жанрових особливостей та інших засобів та форм художньої передачі зображуваної автором реальності.

За результатами дослідження було встановлено, що в Священному Писанні давньоєврейською мовою кольори позначалися на письмі назвами коштовних каменів, відомих за тих часів. Для адекватної інтерпретації символіки кольорів та їх перекладу, необхідним виявляється знаходження каменю, який позначав той чи той колір в оригіналі або найдавніших перекладах, а отже й опрацювання перших християнських лапідаріїв та праць із заданої тематики сучасників апостолів. Було визначено, що поява спектру кольорів й закладеного в них значення, знаходиться у прямій залежності від світла, що їх породило. Світло є одним із провідних символів у текстах Біблії, будучи першим діянням Господа, воно ототожнюється з ним, а також вірою та освіченістю загалом. Темрява, у свою чергу, як відсутність світла, а отже й кольорів як таких, символізує грішний світ до приходу у нього Месії.

У рамках нашого дослідження ми зосередилися на аналізі трьох кольорів: білого, блакитного та червоного. Зазначені кольори мають конкретне значення, що підтверджується їх трактуванням у біблійному контексті. Білий колір символізував святість, світло та невинність; блакитний позначав владу Господа, божественність лише у випадку, коли у тексті Септуагінти вживалася лексема «сапфір», у разі ж коли у тексті вживався гіацинт, що мав червонувато-синій відтінок, асоціації з небесними силами були відсутні; багрянний використовувався на

позначення з одного боку влади, та з іншого страждань та гріха; червоно-вогняний колір зазначався з конотаціями війни та спустошення. У той час як символічне значення кольору може залежати від контексту, для кожного кольору існує базовий набір значень, які є незмінними. При перекладі кольором фахівці, спираючись на те, який коштовний камінь було зазначено в більш ранніх перекладах Біблії, добирають адекватні еквіваленти або ж використовують назву каменю або матеріалу характерного кольору, максимально наближаючись до оригіналу. Неадекватно обраний відтінок кольору унеможлиблює повноцінну передачу символічного змісту Священного Писання.

Перспектива нашої роботи полягає у подальшому дослідженні відтворення кольорів у текстах Біблії, що у сучасній лінгвістиці є недостатньо висвітленим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – М.: Российское библейское общество, 2005. – 1247с.
2. Библия. Синодальный перевод – Киев: УБО (Украинское Библейское общество) – 2017 – 1218 с.
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. ЮВІЛЕЙНЕ ВИДАННЯ з нагоди ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИСТІЯНСТВУ УКРАЇНИ: переклад – Іван Огієнко. – К.: «Українське біблійне товариство», 1988. — 1178с.
4. Вайс М. Библия и совр. литературоведение: метод целостной интерпретации / Вайс М. / [пер. с англ. Т.Б. Менкская] / – М.: «Мосты культуры», 2001. – 445с.
5. Говард Маршал А. Толкование Нового Завета. Сборник эссе о принципах и методах / Говард Маршал А. – Спб.: «Библия для всех», – 2004. – 487с.
6. Иоанн Златоуст архиепископ Константинопольский. Беседы на послание к Римлянам / Иоанн Златоуст – М.: «Издательский отдел Московского патриархата», 1994. – 570с.
7. Иустин Мученик. Диалог с Трифоном иудеем / Иустин Мученик / [пер. П.Преображенского] / – М.: «Университетский типограф», 1892. – 32с.
8. Климент Александрийский. Педагог / Климент Александрийский / [пер. с древнегреческого А.Ю.Братухина] / – Спб.: «Издательство Олега Абышко», 2018. – 352с.
9. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями. / Переклад Патріарха Філарета. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
10. Малиновський Н. П. Священе Православне догматичне богослов'я / Малиновський Н.П. – Т. 1. – М.(Москва), 2010. – С.77.

11. Мефодий Олимпийский. Кистелию о прокаже /Мефодий Олимпийский / [пер. с греч. Михаил Чуб] // Богословские труды. – М.: 1961. — 200с.
12. Мефодий Олимпийский. Молитва (из сочинения "О воскресении") / Мефодий Олимпийский/ [пер. с греч. Михаил Чуб] // Богословские труды. –М.: 1961. –115с.
13. Нисский Григорий Святитель. О жизни моисея Законодателя / Нисский Григорий – М.: «Храм святых бессребренников и чудотворцев Космы и Дамиана», 2009. –110с.
14. Платон. Республика / Платон / [пер. с древнегреческого проф. В.Н. Карпова] –М.-Л.: «АСТ», 1936 – 448с.
15. Платон. Эдип в колони / Платон / [пер. с древнегреческого С.В. Шервинского] /–М.: «Художественная литература», 1988.
16. Поликин С. В. Работа по курсу Методы исследования в области богословия и истории церкви. Библия как литература. Специфика жанровых особенностей писания и их интерпретация / Поликин С.В. – Спб. – 2013. –15с.
17. Православна енциклопедія – Т. 11. / ред. Патриарха Святого всея Руси Кирилла : ЦНЦ "Православная Энциклопедия", 2006 – 752 с.
18. Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю. Основы общего и машинного перевода / И.И. Ревзин, В.Ю. Розенцвейг – Москва: Высшая школа, 1964 – 243 с.
19. Савваитов П. И. Библейская герменевтика / Савваитов П.И. – СПб.: «Тип. Трея», 1844. – 144с.
20. Сергеева Р.П. Доперекладацький аналіз кольорем у тексті Біблії / Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: Тези доповідей XI наукової конференції з міжнародною участю. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, –2021. – С.129 – 131.
21. Сильвестр (Стойчев) Єпископ. Досвід православного догматичного богослов'я / Сильвестр (Стойчев) – К.: «Издательский отдел УПЦ», 2019. – 248с.

22. Современный перевод Нового Завета и Ветхого Завета, выполненный Всемирным Библейским Переводческим Центром – World Bible Translation Center, 2011 – 1165 с.
23. Солаф Ал Тавил. Названия драгоценных камней в библейском, постбиблейском, средневековом и современном иврите / Ал Тавил Солаф – М.: Вестник РГГУ: Литературоведение. Языкознание. Культурология. 2021. № 3. – с.115-124.
24. Тисельтон Э. Новая герменевтика / Тисельтон Э.– М.: «Коллоквиум», 2011. — 430с.
25. Экономцев И.Н. Православие. Византия. Россия / Экономцев И.Н.– М.: Издательство: Христианская литература, 1992. –192с.
26. Caley, R. Theophrastus on Stones, introduction, Greek text, English translation and commentary / Caley R. – Columbus: Ohio State University Press, 1956.– 248p.
27. Cherbonnier. ‘Mystical vs. Biblical Symbolism’/ Cherbonnier – The Christian Scholar, 1956.– P. 32-44.
28. Ferguson, G. Signs and Symbols in Christian Art, with 350 illustrations complete and unabridged / Ferguson G.– Oxford: Oxford University Press, 1961.– 304p.
29. Florovsky G. Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View / Florovsky G. – Nordland.: «Nordland Publishing Company», 1972. – 127p.
30. Florovsky G. The Ethos of the Orthodox Church // Orthodoxy: A Faith and Order Dialogue / Florovsky G.– Gen.: «World Council of Churches», 1960. P. 36-51;
31. Gage J. Color and Meaning: Art, Science, and Symbolism / Gage J.– Berkeley: University of California Press, 1999. – 320p.
32. McManus, S. ‘A new Renaissance Source on Colour: Uberto Decembrio’s “De Candore”’ / McManus S.– Warburg: Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, 2013.– P.251-262

33. NABRE - New American Bible Revised Edition – Saint Benedict Press; New American Bible Revised Edition, 2010 – 1760 p.
34. New American Standard Bible.NASB – The Lockman Foundation; 1st edition, 2020 – 3648 p.
35. Reader, W. ‘The Twelve Jewels of Revelation: Tradition History and Modern Interpretations’/ Reader W.– Journal of Biblical Literature, 1981. 457p.
36. Stone, M. ‘An Armenian Epitome of Epiphanius’s “De Gemmis”’/ Stone M. –Harvard: The Harvard Theological Review, 1989. — 467p.
37. Strong, J. Hebrew and Chaldee Dictionary of the Words in the Hebrew Bible / Strong J. – Nashville: Holman, 1991.
38. Sundström, P. ‘Colour and Consciousness: Untying the Metaphysical Knot’ / Sundström, P. Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition, 2007. – P.123-165.
39. The Holy Bible: New International Version: HarperTorch, 1993 – 1120p.
40. Wilson, R. ‘Colour and Colour Nomenclature’ / Wilson R.– Journal of the Royal Society of Arts, 1935.– P.307-323.
41. Zuiddam B. The spiritual value of contrast, black, white, blue and red in Renaissance paintings. Biblical colour symbolism and interpretation of Christian art / Zuiddam B. – Potchestroom, South Africa: North West University, 2018 – 24p.